

REZUMAT

În 2006, grație unei finanțări oferite de Uniunea Scriitorilor din România, am inițiat proiectul intitulat *Literatura criticilor*, care a avut ca obiectiv principal analiza relației autor-operă. Dintre obiectivele secundare ale cercetării, menționez: 1. recuperarea și nuanțarea metodei biografiste; 2. decelarea ideologemelor iradiante în ficțiune; 3. identificarea nucleelor ficționale reflectate în ideologie; 4. stabilirea unui set de criterii și taxinomii din perspectiva cărora poate fi definită „personalitatea” unui autor; 5. conturarea unei metode „integraționiste” în critica literară, pornind de la conceptul de „personalitate”. Primul dintre studiile realizate în cadrul proiectului a fost *Ibrăileanu. Către o teorie a personalității*, publicat în 2007 la Editura Cartea Românească, în colecția *Noua critică și istorie literară*. Am demonstrat aici că Ibrăileanu e un scriitor talentat, predispozițiile lui creatoare determinându-l să nu facă permanent critică de întâmpinare și să nu aibă un rol atât de hotărâtor ca Lovinescu în modernizarea literaturii noastre. Exegeții au disociat, pripit, între posturile acestea de „publicist”, „critic”, „romancier”, descoperind două sau chiar trei ipostaze ale personalității sale creatoare (mai întâi, propovăduitorul idealurilor socialiste și teoreticianul „criticii științifice”, apoi, îndrumătorul cultural de la „Viața românească”, susținătorul poporanismului și al specificului național, și, în fine, artistul de rară finețe, criticul impresionist și estetizant din scrierile târzii). Cartea mea, *Ibrăileanu. Către o teorie a personalității*, pledează însă pentru o analiză integrală a tuturor acestor fațete, prin sublinierea continuităților dintre literatură și viață și a circulației „semnelor” în operă. De asemenea, interpretarea critică se focalizează pe principiul iradiant al „personalității”, reabilitând biografismul într-o manieră, sper, originală și provocatoare.

În volumele *Fragmentarium* (Editura Timpul, Iași, 2006) și *Literatură și biografie. În căutarea omului din carte* (Editura Timpul, Iași, 2011) am încercat să demonstrez, printr-o serie de studii de caz, grupate tematic, relevanța elementului biografic în geneza operei literare. Originalitatea acestor interpretări e de găsit mai ales în metodă, o metodă asumat eseistică, menită a sublinia importanța eticului în modelarea personalității și a expresiei sale estetice. De asemenea, pornind de la literatura actuală, m-am străduit să valorizez acele texte „marginale”, „ratate”, ce au stat prea puțin în atenția criticilor noștri literari. Metoda de lucru pe care am adoptat-o datorează mult tradiției hermeneutice clasice, cu precizarea că obiectul cercetării rămâne, preponderent, literatura „ca secundar”, după o fertilă idee teoretizată cândva de Virgil Nemoianu.

Insistând asupra lipsei de autonomie a principiului estetic și asupra legăturilor inextricabile cu eticul, în ambele volume am preferat să caut omul din spatele operei, desenându-i portretul în așa fel încât să sintetizez, în linia „fizionomiilor” (la modă în secolul al XIX-lea), atât trăsăturile de caracter, cât și datele fundamentale ale operei. „Personalitatea” depășește însă linia „modelelor umane” gândite după tipologiile clasice. În concepția mea, influențată de ideologia liberalismului individualist, sceptic și raționalist, a umanismului laic, iluminist, personalitatea nu se reduce numai la inventarierea unor așa-zise „calități”. De aceea, în aceste culegeri de studii, ca și în lucrările mele cu caracter monografic, am încercat să definesc „personalitatea” ca model procesual, în devenire, sugerând cititorului o necesară schimbare de perspectivă, prin renunțarea la judecățile dogmatice ale criticii canonizante și aducerea în prim-plan a textelor „marginale”, evitate în general din cauza lipsei de relief estetic, dar prețioase

pentru cercetătorul care vrea să descopere în textul literar mai mult decât valorile de expresie.

O altă etapă importantă în studiul „personalității” și al raportului niciodată pe deplin elucidat dintre critică și creație l-a constituit cercetarea vieții și operei lui E. Lovinescu, autor care atribuie psihologicului o largă funcționalitate, de concept-cheie al întregii opere (configurată organic, ca sistem de vase comunicante), în grila căruia descifrează: 1. personalitatea scriitorilor, în critica literară (metoda psihologist-„interpretativă”); 2. propria personalitate, în literatura memorialistică (ca discurs despre „*persona*”, imaginea publică a scriitorului-critic) și în cea ficțională (ca discurs despre „*persoana*” criticului, surprinsă în spațiul intimității și al raporturilor sentimentale); 3. geneza civilizației române moderne, ca expresie a raportului dinamic dintre formă (modelul imitat – de societate, de civilizație) și fond (predispozițiile psihice ale „*rasei*”); 4. valoarea estetică, văzută ca ecou al unor variații de gust individuale.

Plecând de la aceste observații, am evidențiat atât geneza ideilor critice, cât și procesul de modelare a figurii spiritului creator și a personalității autorului, prin confruntarea nucleului dur al operei, adică a textelor așa-zis „canonice”, cu publicistica și scrierile de plan secund, mai puțin frecventate. Dintre obiectivele specifice, menționez: 1. identificarea surselor occidentale implicite și explicite în constituirea sistemului critic; 2. evidențierea trăsăturilor specifice și a influențelor de natură teoretico-ideologică; 3. elaborarea unui model de analiză a genezei gândirii critice și inserarea acestuia în contextul istoriei ideilor; 4. evidențierea unei ideologii și a unui etos burghez care configurează concepția lui Lovinescu despre literatură. Pornind de fapt de la E. Lovinescu și de la bibliografia critică a temei, în prezenta lucrare am analizat statutul (socio-cultural, psihologic și estetic) al criticii ca disciplină umanistă cu rol pedagogic și de ierarhizare a valorilor literare.

În continuarea studiului *E. Lovinescu și modelele românești și europene ale criticii literare interbelice* (Editura Muzeului Național al Literaturii Române, București, 2013), am mai publicat două volume consacrate literaturii criticului modernist (*Scriitorul și umbra sa. Geneza formei în literatura lui E. Lovinescu*, vol. I-II, Editura Institutul European, 2013). Am încercat să confrunt, astfel, concepția lovinesciană despre literatură cu literatura propriu-zisă (interesantă mai ales ca exercițiu demonstrativ menit să ilustreze și să prezinte explicit „teoriile” criticului). Ca și în cazul studiului despre Ibrăileanu, și aici am intenționat să surprind organicitatea operei, configurată în linia unui „model critic” de tip umanist-burghez (ca la Thibaudet, la impresioniștii francezi ori la „eseiștii” anglo-saxoni) relevabil atât în importanța acordată psihologiei (vezi teoria imitației, subordonarea individului creator la determinantele etnosului etc.), cât și în accesibilitatea discursului critic (articulat cu predilecție în maniera foiletonului) și a romanului „popular”, melodramatic (melodramaticul fiind genul cel mai puțin „elitist”, mizând pe emoție și sensibilitate – de unde și marea deschidere către public). Am evidențiat așadar importanța „modelului” Lovinescu în vederea unei posibile „re-umanizări” a studiilor literare (vezi și teoriile poststructuraliste despre „întoarcerea autorului” șcl.). Am inclus în prezenta lucrare și câteva studii de caz de mai mici dimensiuni, care ar urma să fie dezvoltate în lucrările mele viitoare (despre G. Călinescu, Ion Negoitescu, Marin Mincu, Virgil Nemoianu, Matei Călinescu, Eugen Ionescu, Adrian Marino ș.a.).

În opinia mea, biografismul poate avea în cultura română contemporană rolul pe care în cercetarea occidentală l-a jucat pragmatica. De aceea, interesul meu teoretic s-a

îndreptat spre studierea acelor „figuri” complexe, de critici și scriitori totodată, depășind ordinea procedeele de expresie binecunoscute, prezente în toate dicționarele de teorie literară (perspectiva fiind precumpănit lingvistică și retorică). În opinia mea, „personalitatea” (definită din unghiuri multiple - psihologic, istoric, sociologic etc.) devine o asemenea „figură” supraordonată, retruabilă în operă. Mai mult, departe de a fi o supraviețuire metodologică a unor abordări vechi-pozitivistice, biografismul a acționat în literatura română actuală ca o avangardă teoretică, astfel că reflecția asupra „metodelor” devine un act necesar, care are menirea de a ne face competitivi pe piața occidentală a ideilor literare.